

כב

חלקה של הבת והאשה בירושה

שאלה:

אנו בנות למשפחה דתית. אבא נפטר לבית עולמו והשאיר אחריו רכוש. אחינו טוענים שזכות הירושה היא להם בלבד, כאמור איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו. מכאן שבת בין הבנים אינה יורשת. שאלתי היא מדוע קיפחה תורה את הבנות ושללה מהן זכות ירושה בנכסי אביהן?

תשובה:

כמענה לשאלה זאת אפתח בפסוק מספר תהלים, "משפטי ה' אמת צדקו יחדו", כלומר, כדי להבין את משפטי ה' שאכן צדקו, יש לראותם "יחדו" — לא פרט אחד מהם בלבד, אלא כולם יחד בשלימותם, ואז, צדקו יחדו.

נקל להבין לרגשותיהן של בנות בין הבנים שאינן יורשות מדין תורה מאומה, כמצוטט בפסוק של השואלת. לכאורה קפוח הבת. אך כאשר נתבונן אל כל מכלול עיקרי ההלכות המרכיבות הסדרת עזבון בין הבנים לבנות, נוכח שאין כן הדבר.

אחד מתנאי הכתובה הוא, שהבנות זכאיות להתגורר בבית אביהן אחרי מותו ולהתפרנס מנכסיו עד נישואיהן. והלכה פסוקה היא שגם אם בטעות לא נכתב פרט זה בכתובה זכאיות הבנות לכך, כי הוא תנאי בית-דין וחל על כל זוג ביום נישואיהם. עוד מפורש בהלכה, כי הפרנסה האמורה כוללת כל צרכיה של הבת עד נישואיה. כמו"כ מגיע לכל בת לקבל מעזבון אביה נדוניא לצרכי נישואיה. אף אם כבר בגרה ועומדת ברשות עצמה אינה מאבדת זכות זאת. ונקבע בהלכה שאם האב עצמו השיא אחת מבנותיו בחייו, נותנים

לכל הבנות בשעת נישואיהן כשיעור מה שנתן האב לבתו שהשיא בחייו, ואם לא השיא שום בת בחייו נותנים לכל אחת מהבנות עשירית מכספי העזבון.

וכשמת אדם והשאיר אחריו נכסים, מבואר בהלכה, בזמן שהנכסים מרובים, הבנים יורשים והבנות ניזונות. ובנכסים מועטים הבנות יזונו והבנים יחזרו על הפתחים. יוצא איפוא, שמתחלה משריינים בית-הדין כל צרכי הבנות בשלימות, היינו מזון לבוש דיור חינוך ונדוניא, והיתר יורשים הבנים, ואם לא ישאר מאומה, יחזרו על הפתחים.

אלה הם עיקריה של הלכה הבאה להסדיר חלוקת עזבון בין הבנים לבנות, ולפרטי פרטיה של הלכה זאת אין אנו צריכים למטרת נושאנו.

נעלה מכל ספק שהמטרה היא הבטחת זכויותיה של הבת עד נישואיה. מובן מאליו שאפשר היה לקפח את הבנים ולשולחם לחזר על הפתחים רק משום שאין כאן שוויון זכויות מלא לבנים ולבנות. אילו רצתה תורה להעניק לבנות שוויון זכויות מלא, היה מן הדין לחלוק את העזבון בין כל היורשים חלק כחלק.

מי היה נשכר משוויון זה, שכבה דלה באומה, אותן בנות העשירים המופלגים, שעזבונם הוא גדול, וחלוקה שווה של הרכוש בין בנים לבנות, היה מותיר בידי הבנות סכום העולה על אספקת צרכיהן עד לנישואיהן.

עתה נשאל מה היו עושות בנות הבינונים (שלא לדבר על עניים) שהן השכבה הרחבה והגדולה ביותר באומה, כאשר היו חולקות לפי עקרון השוויון יחד עם הבנים, ונשארות בחוסר כל עד נישואיהן, ונופלות למעמסה על שכם הצבור. אם אמנם קיפחה תורה עקרונית את זכות הבת בירושה, והפרה במדה מסויימת את שוויון בנות העשירים, המהוות אחוז קטן באומה, הרי שהגדילה עשות למען רוב רובן של בנות האומה. ואין ספק שקיפחה את הבנים, באלצה

אותם לחזר על הפתחים כדי לשמור על כבוד הבנות שתתפרנסנה בכבוד עד נישואיהן.

ולגופו של דבר, גם אותה שכבה דלה, בנות העשירים המאבדות לפי ההלכה את חלקן בירושה העולה על אספקת צרכיהן עד לנישואיהן, הבה נבחן, מה היא באמת מדת ההפסד דרך כלל, אותה בת בהנשאה לאיש, הרי בעלה אף הוא ירש, או יירש את חלקו בירושת אביו. ואם בת יורשת בנכסי אביה, הרי ודאי שגם אחיות בעלה יורשות בנכסי אביהן וממעטות את חלק בעלה של זו בירושתו. א"כ איפוא היכן שכרה של זו? אפשר כמובן לטעון, שבת עשירים כשנשאת לבן-עניים או לאיש שאין לו אחיות, ובמקרה כזה שכרה בצדה, אבל ברור שבדרך כלל, "כסף רודף כסף", ועשירים נישאים לעשירים, ולמקרים יוצאים מן הכלל לא שמה תורה לב. והעיקר ע"ד אגה תורה לכלל בנות האומה, ואין לך חוק או תקנה שאינם פוגעים בפרט מסויים במקרה מסויים.

ננצל הזדמנות זאת להסביר אותו עקרון לגבי אלמנה. קיימת הרגשה של קפוח, בכך שאין אשה יורשת בנכסי בעלה יחד עם יתר היורשים. וכפי שהסברנו לגבי בת, יוצאת האלמנה בריוח בגלל "קיפוח" זה. ההלכה מעניקה לאלמנה זכות מגורים בבית בעלה המנוח ופרנסה וכלכלה מלאה מעזבונו כל ימי חייה, מובן כל זמן שלא נישאת לאדם אחר. והיורשים יורשים בעזבון רק כאשר בית-הדין מוצא שיש בעזבון יותר מצרכי האלמנה לכל ימי חייה, לפי גילה כמובן. ברוב רובם של המקרים, שרוב בני אדם אינם בעלי רכוש רב, ועזבונם כולל בקושי ספוק האלמנה לכל ימי חייה, הרי שהיא יוצאת נשכרת לפי ההלכה, בה בשעה שאם היה לה דין יורש לקבל חלק שזה ברכוש ככל היורשים, או אפילו אם היתה שותף מלא בנכסי בעלה (כפי שהחוק החדש הסדיר בין בני הזוג) הרי שמיד במות בעלה היתה מאבדת כל זכויותיה הנ"ל, כונתנו לאספקת צרכיה כולל דיור לכל החיים, ולהסתפק

בחלק המגיע לה כבעלת שויון זכויות מלא. ופירושו המעשי, נישול מידי מהדירה שגרה בה עם בעלה, וחלוקת הרכוש, שאילו נשאר בשלימותו, יתכן שהיה בו כדי לפרנסה בכבוד כל ימי חייה.

אגב נציין, שההלכה לא התעלמה חלילה מזכותה של אלמנה שבעלה הותיר רכוש רב, מתוך הנחה שאין אדם יכול להתמסר לניהול עסקים ללא הסיוע המלא שרעיתו מעניקה לו בניהול הבית וגידול המשפחה, וכמה קהלות בישראל התקינו תקנות במקרה של ירושה גדולה להעניק לאלמנה עד מחצית הרכוש, והכל לפי ראות עיני בית הדין. היו מגדולי הפוסקים שגייסו לצורך התקנת תקנות מעין אלה, גם אם המזל, בהסתמכם על דברי הגמרא האומרת שאשה מביאה מזל לבעלה, ומי יודע אם לא בזכות מזלה, עשה את כל הכבוד הזה.

אך בדרך כלל לפי יסודות ההלכה קופחה אמנם זכות האשה והבת בירושה, משום שידעה תורה שעקרון השויון טומן ביסודו לא זכויות בלבד, אלא בעיקר חובות, ומכאן הספוק האמתי בהשגת השויון. ואשה לפי מהות טבעה היו חובות אלה רק מכבידים על קיומה הכלכלי. ולכן לא קפוח כאן, אלא דאגה רצינית לאשה ואספקת צרכיה בכבוד.

ונסיים בפסוק שפתחנו בו, "משפטי ה' אמת צדקו יחדו".